

УДК 37.014.3:37.015.311:373.5

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-6\(24\)-798-812](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-6(24)-798-812)

Гуцало Людмила Вікторівна кандидат історичних наук, доцент, завідувачка кафедри всесвітньої історії, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, тел.: (067) 256-34-39, <https://orcid.org/0000-0002-2627-3520>.

Маркевич Оксана Валентинівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, тел.: (097)161-37-69, <https://orcid.org/0000-0003-0457-8697>

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ НАУКОВОГО ЛІЦЕЮ ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА)

Анотація. В статті проаналізовано сучасне українське законодавство, яке регулює організацію профільної середньої освіти в Україні, а також на прикладі Відокремленого підрозділу Науковий ліцей Житомирського державного університету імені Івана Франка показано перші результати започаткованих реформ.

Доведено, що модернізація системи освіти передбачає системні перетворення: надання автономії навчальним закладам, академічна свобода учасникам освітнього процесу, організація інклюзивного навчання, створення можливостей для творчої самореалізації тощо. Законодавством передбачено, що початкова, базова середня і профільна середня освіта можуть здобуватися в окремих закладах освіти. Це дозволило Ліцеям функціонувати як самостійним юридичним особам. Здобуття профільної середньої освіти передбачає два спрямування: академічне і професійне. Загалом визначено, що здобуття профільної середньої освіти за будь-яким спрямуванням не обмежуватиме право особи на освіту на інших рівнях.

При Житомирському державному університеті імені Івана Франка з вересня 2021 р. відкрито Відокремлений підрозділ Науковий ліцей. Він має певні особливості в організації освітнього процесу: кадрова політика, за якою не менше п'яти відсотків осіб, які забезпечують освітній процес, мають науковий ступінь, вчені та почесні звання; високий рівень матеріально-технічної бази; чотири напрямки підготовки. Навчання в Науковому ліцеї

передбачає участь ліцеїстів у конкурсах та конференціях, написання наукових робіт, статей тощо. Високі вимоги ставляться до навчання та викладання. Наукова робота передбачає оволодіння методикою роботи з різними групами джерел, розвиток критичного мислення тощо. У процесі навчання ліцеїсти розширюють навички пошуку інформації, вміння формулювати гіпотези, оцінювати альтернативи вирішення певної проблеми, аналізувати інформаційний потенціал різних варіантів відповіді на запитання, які розглядаються на уроках історії.

Ключові слова: профільна середня освіта, нова українська школа, науковий ліцей, критичне мислення, метод проєктів, методика викладання історії.

Hutsalo Liudmyla Viktorivna PhD in History, Associate Professor, Head of the Department of World History, Zhytomyr Ivan Franko State University, Velyka Berdychivska St., 40, Zhytomyr, 10008, tel.: (067)256-34-39, <https://orcid.org/0000-0002-2627-3520>.

Markevych Oksana Valentynivna PhD in History, Associate Professor, Associate Professor at the Department of World History, Zhytomyr Ivan Franko State University, Velyka Berdychivska St., 40, Zhytomyr, 10008, tel.: (097) 161-37-69, <https://orcid.org/0000-0003-0457-8697>

ORGANISATION OF SPECIALISED EDUCATION IN UKRAINE: LEGISLATION AND PRACTICAL IMPLEMENTATION (ON THE EXAMPLE OF THE SCIENTIFIC LYCEUM OF THE ZHYTOMYR IVAN FRANKO STATE UNIVERSITY)

Abstract. The article analyses the current Ukrainian legislation regulating the organisation of specialised secondary education in Ukraine, and shows the first results of the reforms initiated on the example of the Scientific Lyceum of the Zhytomyr Ivan Franko State University.

It is proved that the modernisation of the education system involves systemic transformations, including granting autonomy to educational institutions, academic freedom to participants in the educational process, organisation of inclusive education, creation of opportunities for creative self-realisation, etc. The legislation stipulates that primary, basic secondary and specialised secondary education can be obtained in separate educational institutions. This allows lyceums to operate as independent legal entities. Specialised secondary education includes two areas: academic and vocational. In general, it is determined that the acquisition of specialised secondary education in any direction will not restrict a person's right to receive education at other levels.

In September 2021, a separate subdivision, the Scientific Lyceum, was opened at the Zhytomyr Ivan Franko State University. It has certain peculiarities in the organisation of the educational process: personnel policy, according to which at least five per cent of the persons providing the educational process have academic degrees, scientists and honorary titles; a high level of material and technical base; four areas of training. Studying at the Science Lyceum involves participation in competitions and conferences, writing research papers, articles, etc. High demands are placed on learning and teaching. Scientific work involves mastering the methodology of working with different groups of sources, developing critical thinking, etc. In the process of learning, lyceum students expand their information search skills, ability to formulate hypotheses, evaluate alternatives to solving a particular problem, and analyze the information potential of various answers to questions discussed in history lessons.

Keywords: specialised secondary education, new Ukrainian school, scientific lyceum, critical thinking, project method, history teaching methodology.

Постановка проблеми. Модернізація освіти є актуальним завданням держави, особливо сьогодні, коли Україна інтегрується у європейський політичний, економічний і культурний простір. Якісна освіта не лише сприяє інтеграційним процесам, а дозволить підняти конкурентоспроможність нашої держави, є її далекоглядною перспективою. На сьогодні в Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, які передбачають важливі організаційні зміни та посилюють вимоги до навчання. Реформи Нової української школи: формування компетентностей; умотивований учитель, що має можливість розвиватися і свободу впроваджувати нові напрацювання; ціннісне виховання; автономія для шкіл; трикутник партнерства учень-вчитель-батьки; дитиноцентризм; нова структура школи; справедливий розподіл публічних коштів – мають на меті поєднати теорію з практикою, створити середовище, де буде приємно навчатися.

Регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації права людини на освіту, прав і обов'язків всіх учасників освітнього процесу, включаючи компетенцію державних органів та місцевого самоврядування є тривалим і потребує проміжних висновків, які б дозволили підтвердити правильність обраного напрямку, або ж скоригувати його. Важливо проаналізувати вітчизняне законодавство, яким запроваджувалися зміни в організації освітнього процесу, особливо ті, які стосувалися профільної середньої освіти, а також на прикладі діяльності Відокремленого підрозділу Науковий ліцей Житомирського державного університету імені Івана Франка (далі – Науковий ліцей ЖДУ) висвітлити перші його результати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерелами дослідження є нормативно-правові акти, якими регулювалась організація освітнього процесу в закладах профільної середньої освіти. Насамперед це закони «Про освіту» (2017) [19], «Про повну загальну середню освіту» (2020) [20]. В процесі їх реалізації виникли додаткові питання щодо вдосконалення механізмів формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти [15]. Зміни в організації освітнього процесу відбуваються паралельно з вимогами до викладачів та викладання. Модернізація освіти поставила на чільне місце проблеми атестації та сертифікації педагогічних працівників [16; 17]. І хоча в цих питаннях до кінця так і не поставлено крапку (поступово розширюється перелік предметів для сертифікації тощо), прийнято ряд важливих законодавчих нововведень [18]. В процесі реалізації законодавства було введено в дію Положення про Науковий ліцей ЖДУ, аналіз якого дозволив показати приклад організації конкретного навчального закладу [14].

Проблема профільного навчання привертає увагу багатьох науковців. Питаннями професійної орієнтації учнів старших класів в умовах профільного навчання займаються Н. Білик, Л. Михайлик [1]. Організації профільного навчання присвячено праці А. Завгородньої [7], Н. Лакози [8], В. Мелешко [10], А. Сеїтосманова, В. Мархлевські, О. Фасолі [22] та інші.

Розвитку критичного мислення та проблемного навчання на уроках історії присвячені дослідження О. Пометун [13], С. Терно [24; 25], О. Тісліченко [26], Л. Гуцало [3; 4], питанням організації дослідницької роботи у профільній школі – Петро та Ірина Мороз [11]. Важливість методу проєктів для активізації наукової роботи здобувачів підкреслювала О. Маркевич [9].

Мета статті – проаналізувати сучасне українське законодавство, яке регулює організацію профільної середньої освіти в Україні, зміст ключових нововведень, а також на прикладі діяльності Наукового ліцею ЖДУ висвітлити перші результати.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. були закладені основи системних перетворень [19]. Втратила чинність Постанова Верховної Ради Української РСР «Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про освіту» [21]. Влада поставила завдання не просто запровадити чергові нововведення, а трансформуючі зміни, які стали б запорукою розвитку суспільства та держави, відповідали європейським стандартам та цінностям. Нова українська школа (НУШ), за якою навчаються вступники з 2018 р., стала своєрідним символом оновлення, а її формула, виведена для успіху молодого українського покоління.

Прогресивним і стимулюючим для розвитку визначались надання автономій навчальним закладам та академічної свободи учасникам освітнього процесу. Вагоме місце відводилось організації інклюзивного навчання у

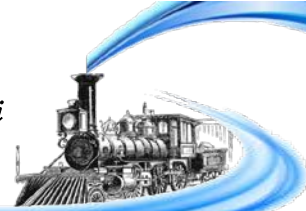

зкладах освіти, творчої реалізації, недискримінації, врахування багатоманітності людини, тощо. Але найбільше резонансним стало питання мови освітнього процесу. Підкреслювалося, що навчання має здійснюватися лише державною мовою, що викликало хвилю обурення Міністерства закордонних справ Угорщини та Румунії, які одразу заявили про порушення прав національних меншин [23]. Хоча в цьому ж законі вказувалося, що у класах (групах) з навчанням мовами національних меншин, які є офіційними мовами Європейського Союзу, поряд з державною, гарантувалося право на використання мови відповідної національної меншини.

Знаковим нововведенням було запровадження дванадцятирічного навчання, але лише для тих, які розпочинали з 2018 р. Виділялося три її рівні: початкова освіта – чотири роки з 1 вересня 2018 р.; базова середня – п'ять років з 1 вересня 2022 р. та профільна середня освіта тривалістю три роки з 1 вересня 2027 р. Здобуття загальної середньої освіти забезпечувались в початкових школах – закладах освіти I ступеня; гімназіях – закладах освіти II ступеня та ліцеях – закладах середньої освіти III ступеня. Законодавством визначалося, що початкова, базова середня і профільна середня освіта можуть здобуватися в окремих закладах освіти або у структурних підрозділах однієї юридичної особи (закладу освіти). Ліцеї отримали можливість функціонувати як самостійні юридичні особи [20]. Це дозволяло створити відокремлені установи для закладів профільної середньої освіти, одним з яких став Науковий ліцей при ЖДУ.

Здобуття профільної середньої освіти передбачало два спрямування: *академічне* – профільне навчання, де поєднуються зміст освіти з поглибленим вивченням окремих предметів. Також передбачається орієнтація на продовження навчання на вищих рівнях освіти, а також *професійне* – зорієнтоване на ринок праці на основі поєднання змісту освіти та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів. Здобуття профільної середньої освіти за будь-яким спрямуванням не обмежуватиме право особи на здобуття освіти на інших рівнях.

Закон, який безпосередньо стосувався організаційних, правових та економічних засад функціонування системи загальної середньої освіти, був прийнятий 16 січня 2020 р. Відповідно до нього, рішення про утворення ліцеїв як окремих юридичних осіб, їх реорганізацію, ліквідацію чи перепрофілювання (зміну типу) приймають Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, міські, селищні, сільські ради. Освітній процес для профільної середньої освіти з 1 вересня 2027 р. буде організовуватися за циклами – для профільної середньої освіти – профільно-адаптаційний цикл – 10 рік навчання, профільний – 11 та 12. Для закладів освіти це означатиме, що на кожному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти розроблятимуть та використовув-

ватимуть одну освітню програму або наскрізну освітню програму, розроблену для декількох рівнів освіти. Ще однією обов'язковою вимогою є функціонування не менше двох класів за трьома профілями навчання на рівні профільної середньої освіти (протягом 10-12 років навчання учнів). Окрім того здобувачам має надаватися можливість обрати навчальні предмети (інтегрованих курсів, інших освітніх компонентів) в обсягах, що визначаються законодавством [20].

Зрозуміло, що однією з умов підвищення якості освіти є запровадження конкурентності. Конкурують не лише заклади освіти з метою залучення активних, цілеспрямованих здобувачів, а й останні між собою. Зарахування дітей до державних, комунальних і корпоративних закладів освіти для здобуття профільної середньої освіти як академічного, так і професійного спрямування відбувається за конкурсами. Щоправда визначено, що конкурс може не проводитися, якщо кількість поданих заяв про зарахування не перевищує загальне число вільних місць у відповідних класах.

15 липня 2021 р. В. Зеленський підписав закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти», яким запроваджувалися ряд нововведень [15]. Окреме місце відводилося опорному статусу, який надавався закладу освіти, що має у своєму складі філії та/або здійснює підвезення здобувачів освіти, педагогічних працівників (за потреби) до цього закладу і у зворотному напрямку, а також забезпечений викладачами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу тощо. Також піднімалися питання утворення, реорганізації, ліквідації чи перепрофілювання закладів освіти, у яких остаточне рішення приймають міські, сільські, селищні ради. Засновники ліцеїв до 1 вересня 2027 р. мають забезпечити їх належним обладнанням, доступом до мережі Інтернет, відібрати на конкурсних засадах педагогічних працівників, провести конкурс на посаду керівника закладу освіти та вжити інші, визначені законодавством, дії.

Повномасштабне російське вторгнення з 24 лютого 2022 р. не зупинило процес модернізації освіти, але стало викликом для всіх учасників освітнього процесу. Уже в умовах воєнного стану був прийнятий та набув чинності Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників», яким визначався склад, створення та повноваження атестаційних комісій, порядок проведення атестації, а також оскарження рішень атестаційних комісій [16]. Державна служба якості освіти запровадила сертифікацію педагогічних працівників у вигляді зовнішнього оцінювання професійних компетентностей педагогічного працівника з педагогіки, психології та практичних вмінь застосування сучасних методів і технологій навчання [17]. У 2024 р. перелік можливих учасників сертифікації

складав вчителів початкових класів, української мови та літератури, математики, історії та громадянських дисциплін [18].

Ще одним важливим кроком реалізації НУШ у профільній школі стало оприлюднення проєкту Державного стандарту профільної середньої освіти. Міністерство освіти і науки ініціювало громадське обговорення проєкту. Педагоги, освітні управлінці та фахівці в галузі освіти могли до 30 листопада 2023 р. надсилати пропозиції, які у разі схвалення, будуть впроваджені 2025 р. в окремих закладах у вигляді пілотного проєкту. З 2027 р. усі учні почнуть здобувати профільну освіту за новим стандартом і програмами, а у 2030 р. відбудеться перший випуск НУШ [5].

Науковий ліцей Житомирського державного університету імені Івана Франка

Реалізуючи закони «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», наказом ректора Житомирського державного університету імені Івана Франка від 26 березня 2021 р. №35 уведено в дію Положення про Відокремлений підрозділ «Науковий ліцей Житомирського державного університету імені Івана Франка» (далі – Положення), а уже у вересні 2021 р. перші здобувачі приступили до навчання [14]. Попри незначну тривалість функціонування цього закладу, його досвід цікавий і актуальний, сприятиме реалізації далекосяжних цілей у розбудові якісної, конкурентної освіти в Україні.

Значна увага в Науковому ліцеї ЖДУ приділена кадровому складу викладачів та матеріально-технічній базі навчального закладу. Не менше п'яти відсотків осіб, які забезпечують освітній процес, мають мати науковий ступінь, вчені або почесні звання. Ключовими вимогами є підготовка ліцеїстів до участі у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з базових предметів, Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук, міжнародних олімпіадах. Зрозуміло, що без належної матеріально-технічної бази досягти таких результатів неможливо, тому для провадження наукової, навчально-дослідницької, дослідницько-експериментальної, конструкторської, винахідницької, пошукової діяльності Науковий ліцей ЖДУ має мати в наявності чи орендувати необхідні ресурси (лабораторії, фонди, музеї, архіви тощо).

У складі Наукового ліцею ЖДУ створено класи (групи) з поглибленим вивченням окремих предметів, проєктні групи учнів, методичні комісії. На виконання закону «Про освіту», де обов'язковою вимогою до ліцеїв є відкриття не менше двох класів за трьома профілями, у Науковому ліцеї ЖДУ відкрито аж чотири напрями підготовки: хіміко-біологічний, фізико-математичний, філологічний та історико-правовий [14].

Вимоги висуваються не лише до кадрового складу викладачів, але й учнів, які мають виконувати програму на високому рівні. Зарахування до

Наукового ліцею ЖДУ відбувається відповідно до наказу директора, що видається за результатами вступних випробувань / конкурсного набору. Останній не проводиться, якщо число учасників вступних випробувань не перевищує числа учнів ліцею та нормативів наповнюваності класів.

З метою оцінювання результатів вступних випробувань діяли предметні комісії за кожним з навчальних предметів, а для проведення конкурсного відбору серед учасників вступних випробувань – конкурсні комісії. Склад предметних і конкурсних комісій затверджує директор Наукового ліцею ЖДУ. Також варто зазначити, що згідно Положення один і той самий педагогічний працівник (крім практичного психолога) не може входити до складу більше ніж однієї комісії. В цілому види, форми проведення, кількість (не більше двох) вступних випробувань схвалюються педагогічною радою Наукового ліцею ЖДУ та затверджуються директором.

Окремою складовою досягнення успіху є вимоги до викладання. Автори статті забезпечували викладання історії у профільних історико-правових класах, тож представлено результати практичного досвіду. Ефективний менеджмент Наукового ліцею ЖДУ та підходи до викладання у профільних історико-правових класах дали перші вагомі наукові результати. Ліцеїсти є переможцями численних всеукраїнських та обласних конкурсів, змагань, зокрема Конкурсу-захисту МАН III етап (Всеукраїнський), Всеукраїнського турніру юних істориків, III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з історії тощо.

Якісна наукова підготовка здобувачів Наукового ліцею ЖДУ передбачає розвиток критичного мислення. Ці вміння набувають особливої ваги у сучасному інформаційному світі. Розділяємо думку О. Пометун, що головним способом критичного мислення є здатність «думати про своє мислення», рефлексувати щодо нього і покращувати його [13, С. 92].

У процесі навчання ліцеїсти розширюють навички пошуку інформації, вміння формулювати гіпотези, оцінювати альтернативи вирішення певної проблеми або ж здатність проаналізувати інформаційний потенціал різних варіантів відповіді на запитання, які розглядаються на уроках історії. Це не лише запитання учителя історії щодо фактів і суджень, але й вміння ставити конструктивні питання учнями.

Використання на уроках історії активного навчання, орієнтованого на досягнення конкретних цілей з використанням технологій критичного мислення, дозволяє констатувати усвідомлене засвоєння учнями знань з нових тем.

На уроках з історії здобувачам історико-правових класів пропонуються завдання, які пов'язані з розв'язанням певних проблем, які у свій час вирішували ті чи інші відомі історичні особи (наприклад, М. Грушевський,

С. Петлюра, П. Скоропадський, Ф. Рузвельт, М. Тетчер, А. Меркель та інші). Також ліцеїсти виконують завдання, в яких потрібно запропонувати альтернативний сценарій розвитку реальних подій, які мали місце в історії з часів Першої світової війни до початку XXI століття. Систему проблемних задач з курсу історії України та всесвітньої історії для учнів 10 – 11 класів запропоновано С. Терно [24; 25]. Наприклад: «Здійснивши аналіз, порівняння та узагальнення, з'ясуйте, чому одним країнам (наприклад, США, Великобританія та Франція) вдалося вийти з «Великої депресії», зберігши демократичні режими, в той час як інші країни (наприклад, Німеччина та Іспанія) з кризи вийшли шляхом утвердження тоталітарних та диктаторських режимів?» [24, С. 22] чи «Яка оцінка Гетьманату П. Скоропадського, на вашу думку, найбільше відповідає дійсності: 1) «Гетьманат П. Скоропадського – це витвір найконструктивніших верств українського суспільства, справжнє творення української державності»; 2) «Гетьманат П. Скоропадського – переворот, здійснений німцями, «реставрована монархія», диктатура русофільського забарвлення». Свою відповідь обґрунтуйте» [24, С. 23].

Зазначимо, що при розробленні проблемних задач з історії беремо до уваги наступні аспекти: встановлення причинно-наслідкових зав'язків історичних подій і явищ; визначення наступності між фактами, подіями та явищами епохи; встановлення загальних і конкретних закономірностей суспільного розвитку; визначення ступеня прогресивності історичного явища; усвідомлення процесу історичного розвитку і його механізму; оцінка характеру явищ та врахування уроків із історичного минулого тощо [6, С. 147].

Проблемні задачі допомагають тренувати мислення. Важливо, коли здобувачі самостійно помічають проблеми (задачу, запитання, які виникають під час пізнання), читаючи параграф підручника.

Учні мають змогу як індивідуально, так і в групі досліджувати історичні явища та процеси, висловлювати свою позицію, ділитися враженнями тощо. До активної діяльності учнів спонукає робота над навчальними проектами. Найчастіше це творчі проекти, в яких розвивається спільна діяльність учасників для отримання кінцевого результату, який би відповідав їх інтересам. Таким результатом може бути відео-презентація, газета, гра, експедиція тощо. Цікавою є практика рольових проектів. Вона підходить при моделюванні історичних подій, коли учасники виконують ролі історичних персонажів. Під час підготовки такого проекту продумуються усі деталі: їх зовнішній вигляд, діалоги, поведінка тощо [9, С. 315]. Використання методу проектів сприяє розвитку в здобувачів навичок індивідуальної та колективної роботи, самоконтролю, комунікації та соціальної взаємодії, опрацювання інформації з різних джерел, формулювання власної позиції та вміння її відстоювати, використовуючи аргументи, докази, розуміти та аналізувати точку зору інших учасників освітнього процесу [3, С. 258].

Вивчення історії у профільних класах супроводжується написанням есеїв з власними міркуваннями про ту чи іншу подію, з роздумами про доцільність рішень історичних постатей, а потім проводиться аналіз проблемної задачі під керівництвом учителя.

Перспективним способом поглибленого вивчення історії є робота з історичними джерелами, адже він сприяє розвитку навичок аналізу та синтезу, співставлення різних джерел та точок зору, пошуку нової інформації чи реінтерпретацій уже відомих фактів. Здобувачі детально знайомляться з різними групами джерел і основами методики роботи з ними. Найперше, інформаційний потенціал фотодокументів як історичного джерела, оскільки вони активізують мислення учнів й формують здатність до критичного аналізу історичної інформації [12].

Важливим джерелом інформації для роботи на уроках всесвітньої історії та історії України є карта. Постійне її використання сприяє процесу формування картографічних знань ліцеїстів. Так, у десятикласників формуються навички аналізу інформації поданої на карті, використовуючи її як джерело знань про геополітичні інтереси країн у конкретний історичний період. В одинадцятикласників – систематизуються та вдосконалюються навички та вміння аналізувати карту як джерела інформації про тенденції розвитку міжнародних відносин та місця України в них [2, С. 17].

Здобувачі, в контексті вивчення тем, аналізують політичні плакати, карикатури: пояснюють назву, мету створення, хто зображений, які події, називають факти для підтвердження своєї відповіді тощо [4, С. 15-16].

Вважаємо, що в профільних класах доцільно ширше використовувати різні джерела в органічному зв'язку з навчальним матеріалом: текстові та візуальні, офіційні та особистісного характеру.

Висновки. В Україні відбувається поступове реформування освіти, яке включає зміни як в мережі навчальних закладів, так і у підходах до навчання. Системні перетворення в закладах профільної освіти були закладені Законом «Про освіту» і розширювались в подальших нормативно-правових актах. Ключовими питаннями реформування стало надання автономії навчальним закладам, академічна свобода учасникам освітнього процесу, організація інклюзивного навчання, створення можливостей для творчої самореалізації тощо. Було запроваджено дванадцятирічне навчання. Законодавством передбачено, що початкова, базова середня і профільна середня освіта можуть здобуватися в окремих закладах освіти. Це дозволило Ліцеям функціонувати як самостійним юридичним особам. В Україні рішення про утворення ліцеїв, їх реорганізацію, ліквідацію чи перепрофілювання приймають органи самоврядування.

При Житомирському державному університеті імені Івана Франка створено Відокремлений підрозділ Науковий ліцей ЖДУ. Метою діяльності закладу визначено створення оптимальних умов для розвитку найбільш здібних і обдарованих дітей, реалізації їх творчих запитів, самостійного вибору предметів для поглибленого вивчення, здійснення допрофесійної підготовки за обраним фахом, формування і розвиток соціально творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної свідомості, підготовленою до професійного та життєвого самовизначення. Статус наукового передбачає кадрову політика, за якою не менше п'яти відсотків осіб, які забезпечують освітній процес, мають науковий ступінь, вчені та почесні звання; належна матеріально-технічна база; участь ліцеїстів у конкурсах, написання наукових робіт, статей тощо. Наукова робота вимагає оволодіння методикою роботи з джерелами, пошук інформації, розвиток критичного мислення тощо.

Література:

1. Білик Н., Михайлик Л. Орієнтація учнів профільних класів на наукову діяльність. *Директор школи*. 2006. № 23 – 24. С. 29 – 35.
2. Вівсяна І. Підготовка вчителів історії до формування просторової компетентності учнів. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. 2021. № 9. С. 15–17.
3. Гуцало Л. Формування критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів історії. *Zeszyty Naukowe (Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży): nauki społeczne i humanistyczne*. 2023. № 90. С. 249 – 260.
4. Гуцало Л., Горпинич О. Карикатури і меми на уроках історії під час вивчення Першої світової війни 1914–1918 рр. *Методика використання історичних джерел в процесі підготовки і написання наукових робіт здобувачами вищої освіти*. : зб. наук. пр. 3-го Всеукр. наук.-метод. семінару. 2023. Вип. 2. С. 15 – 19.
5. Державний стандарт профільної середньої освіти (*проект*). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/НО-projekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf> (дата звернення: 03.05.2024).
6. Журба Л. Типізація та способи розроблення проблемних задач з новітньої історії. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2014. Вип. 41. С. 145 – 198.
7. Загородня А. Профілізація загальної середньої освіти в контексті ідей НУШ. *Молодь і ринок*. 2019. Вип. № 10(177). С. 126 – 130.
8. Лакоза Н. Організація профільного навчання в Україні та за кордоном. *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка*. 2017. № 2(57). С. 42 – 48.
9. Маркевич О. Метод проектів та особливості його застосування при викладанні історичних дисциплін у вищій школі. *Zeszyty Naukowe (Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży): nauki społeczne i humanistyczne*. 2023. № 90. С. 311 – 322.
10. Мелешко В. Упровадження моделі мережевої організації профільного навчання: результати та перспективи. *Проблеми сучасного підручника*. 2018. Вип. 21. С. 253 – 260. DOI 10.32405/2411-1309-2018-21-253-260.
11. Мороз П., Мороз І. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі : методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

12. Мороз П., Мороз І., Власов В. Історія України в джерелах : практикум. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2021. 564 с.
13. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89 – 98.
14. Положення про Відокремлений підрозділ «Науковий ліцей Житомирського державного університету імені Івана Франка». Затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка від 29 жовтня 2021 р. URL: <https://zu.edu.ua/offic/pro-nauk-licej.pdf> (дата звернення 5.06.2024).
15. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти: Закон України від 15 липня 2021 р. № 1658-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1658-IX#Text> (дата звернення 5.06.2024).
16. Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників: Наказ Міністерства освіти і науки України від 09 вересня 2022 р. № 805 *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text> (дата звернення 5.06.2024).
17. Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. №1190 *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 5.06.2024).
18. Про організацію та проведення сертифікації педагогічних працівників у 2024 році: Наказ МОН від 10 січня 2024 р. №20. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/zwCFjgEZ> (дата звернення 5.06.2024).
19. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 5.06.2024).
20. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020. № 463-IX *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 5.06.2024).
21. Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про освіту»: Постанова Верховної Ради Української РСР від 4 червня 1991 р. N 1144-XII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1144-12#Text> (дата звернення 5.06.2024).
22. Сеїтосманов А., Мархлевські В., Фасоля О. Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації. Київ, 2019. 52 с. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/483/4.pdf> (дата звернення 5.06.2024).
23. Сидоржевський М. Угорщина й Румунія обурені через закон про освіту в Україні. *У фокусі*. 2017. URL: <https://cutt.ly/qwCA42bL> (дата звернення 5.06.2024).
24. Терно С. Проблемні задачі з історії для старшокласників: Дидактичний посібник для учнів 10-11 кл. загальноосвіт. навч. закл. Запоріжжя: Просвіта, 2008. 32 с.
25. Терно С. Розвиток критичного мислення старшокласників на уроках історії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. 2019. Вип. 52. Том 2. С. 183 – 189.
26. Тісліченко О. Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії при вивченні діяльності історичних осіб. *Таврійський вісник освіти*. 2015. №3(51). С. 230 – 235.

References:

1. Bilyk, N. & Mykhailuk, L. (2006). Oriientatsiia uchniv profilynykh klasiv na naukovu diialnist [Orientation of specialized classes' pupils to scientific activity]. *Dyrektor shkoly – School principal*, 23 – 24, 29 – 35 [in Ukrainian].

2. Vivsiana, I. (2021). Pidhotovka vchyteliv istorii do formuvannia prostorovoi kompetentnosti uchniv [Preparing history teachers for the formation of students' spatial competence]. *Teoriia ta metodyka navchannia suspilnykh dystsyplin – Theory and methods of teaching social disciplines*, 9, 15–17 [in Ukrainian].
3. Hutsalo, L. (2023). Formuvannia krytychnoho myslennia u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv istorii [Formation of critical thinking in the process of professional training of future history teachers]. *Zeszyty Naukowe (Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży): nauki społeczne i humanistyczne – Zeszyty Naukowe (Higher School of Agribusiness in Łomża): social sciences and humanities*, 90, 249 – 260 [in Ukrainian].
4. Hutsalo, L. & Horpynych, O. (2023). Karykatury i memy na urokakh istorii pid chas vyvchennia Pershoi svitovoi viiny 1914–1918 rr. [Caricatures and memes in history lessons during the study of the First World War of 1914-1918]. *Metodyka vykorystannia istorychnykh dzherel v protsesi pidhotovky i napysannia naukovykh robot zdobuvachamy vyshchoi osvity : zb. nauk. pr. 3-ho Vseukr. nauk.-metod. seminaru – Methods of using historical sources in the process of preparing and writing scientific works by higher education students: collection of scientific papers of the 3rd All-Ukrainian scientific and methodological seminar*, 2, 15 – 19 [in Ukrainian].
5. Derzhavnyi standart profilnoi serednoi osvity (proiekt) [State standard of specialized secondary education (draft)]. *mon.gov.ua*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennia/2023/10/30/HO-projekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf> [in Ukrainian].
6. Zhurba, L. (2014). Typizatsiia ta sposoby rozroblennia problemnykh zadach z novitnoi istorii [Typification and methods of developing problematic tasks in modern history]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Pedagogy of higher and secondary schools*, 41, 145 – 198 [in Ukrainian].
7. Zahorodnia, A. (2019). Profilizatsiia zahalnoi serednoi osvity v konteksti idei NUSH [Profiling of general secondary education in the context of NUS ideas]. *Molod i rynek – Youth and the market*, 10(177), 126 – 130 [in Ukrainian].
8. Lakoza, N. (2017). Orhanizatsiia profilnoho navchannia v Ukraini ta za kordonom [Organization of specialized training in Ukraine and abroad]. *Pedahohichni protsesy: teoriia i praktyka – Pedagogical process: theory and practice*, 2 (57), 42 – 48 [in Ukrainian].
9. Markevych, O. (2023). Metod proektiv ta osoblyvosti yoho zastosuvannia pry vykladanni istorychnykh dystsyplin u vyshchii shkoli [Project Method and Peculiarities of its Application in Teaching History Disciplines in Higher Education]. *Zeszyty Naukowe (Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży): nauki społeczne i humanistyczne – Zeszyty Naukowe (Higher School of Agribusiness in Łomża): social sciences and humanities*, 90, 311 – 322 [in Ukrainian].
10. Meleshko, V. (2018). Uprovadzhennia modeli merezhevoi orhanizatsii profilnoho navchannia: rezultaty ta perspektyvy [Implementation of the model of network organization of specialized training: results and prospects]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka – Problems of the modern textbook*, 21, 253 – 260. DOI 10.32405/2411-1309-2018-21-253-260 [in Ukrainian].
11. Moroz, P. & Moroz, I. (2018). *Doslidnytska diialnist uchniv u protsesi navchannia vsesvitnoi istorii v osnovnii shkoli : metodychni posibnyk [Research activity of students in the process of teaching world history in primary school: a methodological guide]*. Kyiv: TOV «KONVI PRINT» [in Ukrainian].
12. Moroz, P., Moroz, I. & Vlasov, V. S. (2021). *Istoriia Ukrainy v dzherelakh : praktykum [History of Ukraine in Sources: a workshop]*. Kyiv : TOV «KONVI PRINT» [in Ukrainian].
13. Pometun, O. (2018). Krytychne myslennia yak pedahohichni fenomen [Critical thinking as a pedagogical phenomenon]. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 89 – 98 [in Ukrainian].

14. Polozhennia pro Vidokremlenyi pidrozdil «Naukovyi litsei Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka» vid 29 zhovtnia 2021 r. [Regulations on the Separate Subdivision «Scientific Lyceum of Ivan Franko Zhytomyr State University»]. *zu.edu.ua* Retrieved from: <https://zu.edu.ua/offic/pro-nauk-licej.pdf> [in Ukrainian].

15. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy shchodo vdoskonalennia mekhanizmiv formuvannia merezhi litseiv dlia zaprovadzhennia yakisnoi profilnoi serednoi osvity » vid 15.07.2021 No 1658-IX. [The Law of Ukraine « On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Improving the Mechanisms for Forming a Network of Lyceums for the Introduction of Quality Specialized Secondary Education » from 15.07.2021 No 1658-IX]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1658-IX#Text> [in Ukrainian].

16. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro atestatsiiu pedahohichnykh pratsivnykiv» vid 09.09.2022. No 805 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On Approval of the Regulation on Certification of Pedagogical Workers» from 09.09.2022. No 805]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text> [in Ukrainian].

17. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro sertyfikatsiiu pedahohichnykh pratsivnykiv» vid 27.12.2018. No 1190 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the Regulation on Certification of Pedagogical Workers» from 27.12.2018. No 1190]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

18. Nakaz MON «Pro orhanizatsiiu ta provedennia sertyfikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv u 2024 rotsi» vid 10.01.2024. No 20 [Order of the Ministry of Education and Science «On the organization and conduct of certification of pedagogical workers in 2024» from 10.01.2024. No 20]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://cutt.ly/zwCFjgEZ> [in Ukrainian].

19. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 No 2145-VIII [The Law of Ukraine «On Education» from 05.09.2017 No 2145-V]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

20. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» vid 16.01.2020 No 463-IX [The Law of Ukraine «On complete general secondary education» from 16.01.2020 No 463-IX]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].

21. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR «Pro poriadok vvedennia v diiu Zakonu Ukrainiskoi RSR «Pro osvitu»» vid 4.06.1991 No 1144-XII [Resolution of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR «On the Procedure for Enactment of the Law of the Ukrainian SSR «On Education»» from 4.06.1991 No 1144-XII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1144-12#Text> [in Ukrainian].

22. Seitosmanov, A., Markhlievski, V. & Fasolia, O. (2019). *Starsha profilna shkola: kroky do stanovlennia. Metodychni rekomendatsii [Senior specialized school: steps to formation. Methodological recommendations]*. Kyiv. Retrieved from: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/483/4.pdf> [in Ukrainian].

23. Sydorzhhevskiy, M. (2017). Uhorschchyna y Rumuniia obureni cherez zakon pro osvitu v Ukraini [Hungary and Romania are outraged by the law on education in Ukraine]. *U fokusi – In Focus*. Retrieved from: <https://cutt.ly/qwCA42bL> [in Ukrainian].

24. Terno, S. (2008). *Problemnii zadachi z istorii dlia starshoklasnykiv: Dydaktychnyi posibnyk dlia uchniv 10-11 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. Vyd. 2-e, doopr. ta dopov [Problematic tasks in history for high school students: A didactic guide for students of 10-11 grades of general education]*. Zaporizhzhia: Prosvita [in Ukrainian].

25. Terno, S. (2019). Rozvytok krytychnoho myslennia starshoklasnykiv na urokakh istorii [Development of critical thinking of high school students in history lessons]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu – Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhzhia State University*, 2 (52), 183 – 189 [in Ukrainian].
26. Tislichenko, O. (2015). Rozvytok krytychnomyslennia uchniv na urokakh istorii pry vyvchenni diialnosti istorychnykh osib [Development of critical thinking of students in history lessons when studying the activities of historical figures]. *Tavriiskyi visnyk osvity – Tavriyskyi vestnik obrazovaniya*, 3 (51), 230 – 235 [in Ukrainian].